

УДК 331.556.2

ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАГРОЗ

КУКСА Валентина Михайлівна

к.е.н., доцент кафедри економіки та управління

Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»

E-mail: valya-mt@mail.ru

Анотація. У статті досліджено особливості внутрішньої міграції населення України в умовах військових та соціально-економічних загроз. Визначено причини та регіони внутрішнього переміщення населення. Проаналізовано проблеми внутрішніх мігрантів та запропоновано заходи, щодо їх вирішення.

Аннотация. В статье исследованы особенности внутренней миграции населения Украины в условиях военных и социально-экономических угроз. Определены причины и регионы внутреннего перемещения населения. Проанализированы проблемы внутренних мигрантов и предложены мероприятия по их решению.

Ключові слова: внутрішня міграція, внутрішньо переміщені особи, міграційні потоки.

Ключевые слова: внутренняя миграция, внутренне перемещенные лица, миграционные потоки.

Постановка проблеми. Україна є постійним активним учасником світових міграційних процесів, враховуючи її вигідне географічне положення та економічний потенціал. Українці в пошуках більш високооплачуваної роботи та кращих умов життя мігрують за кордон. В результаті країна втрачає значний людський та інтелектуальний капітал.

Міграційні процеси, які виникають в середині країни утворюють внутрішню міграцію. Внутрішня міграція так само, як і міграція за кордон, сприяє підвищенню доходів, зменшенню бідності, набуттю нових знань та навичок та ін. Разом з тим, вона не спричиняє втрат трудового та інтелектуального потенціалу країни. Для країн, які є донорами робочої сили на міжнародному ринку праці це є альтернативою виїзду за кордон. В Україні у зв'язку з військовими, політичними та соціально-економічними загрозами відбувається внутрішнє масове переміщення населення, яке дістало назву вимушених переселенців, або внутрішніх мігрантів. З огляду на це, виникає необхідність проаналізувати їх становище та проблеми, які склалися.

Аналіз останніх досліджень. Питанням міграційних процесів присвячено праці Е. М. Лібанової [6], О. А. Малиновської [9], М. Хоффмана та Д. Рейхеля [10] та ін. Однак, незважаючи на ряд досліджень, з огляду на військове вторгнення та окупацію Криму, дана тема є актуальною нині та потребує подальших

досліджень.

Метою статті є дослідження стану внутрішньої трудової міграції в умовах військових та соціально-економічних загроз, виявлення проблем та запропонування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Міграція населення (лат. *migratio* – переселення) – переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. Людей, які вчиняють міграцію, називають мігрантами. Розрізняють зовнішню міграцію (міжконтинентальну, міждержавну) і внутрішню (всередині країни – між регіонами, містами, сільською і міською місцевістю тощо). Розглянемо більш детально саме внутрішню міграцію України з огляду на те, що вона набула масового характеру.

В Україні внутрішнє переміщення населення є досить звичайним явищем, коли люди в пошуках кращих умов життя, побутових, культурних та соціальних умов, вищої заробітної плати мігрують із села в місто, між містами та населеними пунктами. У 2013 році країна зіткнулася із внутрішньою міграцією у зв'язку із анексією Криму, військовими діями на Сході країни, посяганням на цілісність та суверенітет держави.

Після початку бойових дій із Донецької, Луганської областей та анексованого Криму виїхало станом на 25.02.2016 р. 1,734,958

переселенців, із них 107,735 осіб – вимушені переселенці та люди, які зазнали наслідків конфлікту [1]. Серед вимушених переселенців більшість жінки, які становлять 42% (45,529), 26% (27,517) – чоловіки та 32% (34,694) – діти. Наведені дані є приблизними через неможливість точного підрахунку в умовах збройного конфлікту. Так само недоступна і точна інформація, щодо кількості людей, які покинули анексований Крим. Приблизна їх кількість оцінюється у 30 тис. чоловік.

Значні потоки внутрішніх мігрантів з районів проведення АТО спрямовані у Східні та Центральні регіони України (див. рис. 1). Найбільшими приймаючими регіонами стали відповідно Київська область та м. Київ, Харківська, Запорізька, Дніпропетровська області. Кількість працездатного населення (а це, відповідно, трудові мігранти) складає приблизно 50% від загальної кількості мігрантів з Криму та зони АТО [2].

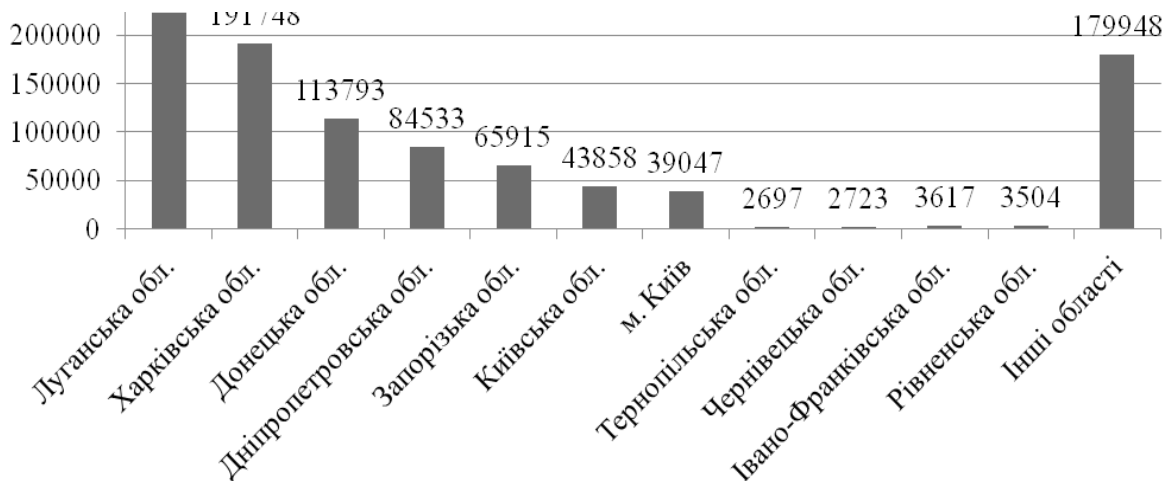

Рис. 1. Розподіл внутрішньо переміщених осіб за регіонами переселення станом на 24.09.2015 р., тис. осіб [4].

Річний міграційний рух населення за 2015 рік наведено в таблиці 1. Дані таблиці 1 свідчать, що в Україні відбувається досить активна як внутрішня, так і зовнішня міграція. Найчастіше в межах України люди переїжджають в Харківську (40549 осіб), Дніпропетровську (37549 осіб), Київську (35554 осіб) та Львівську (31499 осіб) області. Активні міграційні процеси також відбуваються у Західній Україні.

В більшості областей спостерігається від’ємний міграційний приріст, що свідчить про виїзд населення без повернення назад. Найбільше міграційне скорочення відбувається у Донецькій (-9239 осіб) та Луганській областях (-5634 осіб), що пов’язано з проведенням у даних областях антитерористичної операції (АТО). Серед Західних областей від’ємний приріст населення є у Закарпатській (-1651 осіб), Рівненській (-782 осіб) та Хмельницькій (-174 осіб) області.

Таблиця 1

Міграційний рух населення у 2015 році, осіб [3]

	Усі потоки міграції			У т. ч. міждержавна міграція		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (-)	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (-)
Україна	533278	519045	14233	30659	21409	9250
Вінницька	27829	27143	686	755	298	457
Волинська	16253	16134	119	414	272	142

Дніпропетровська	37594	38945	-1351	2126	2300	-174
Донецька ²	16662	25901	-9239	516	315	201
Житомирська	19783	21063	-1280	596	355	241
Закарпатська	6103	7754	-1651	266	1519	-1253
Запорізька	17890	18687	-797	1163	965	198
Івано-Франківська	18873	16972	1901	989	707	282
Київська	35554	24329	11225	1314	451	863
Кіровоградська	14898	15586	-688	554	350	204
Луганська ²	5974	11608	-5634	245	68	177
Львівська	31499	30164	1335	1007	713	294
Миколаївська	14023	13817	206	799	541	258
Одеська	25781	24795	986	3151	2126	1025
Полтавська	23735	22745	990	1020	328	692
Рівненська	19812	20594	-782	332	346	-14
Сумська	18334	19308	-974	568	496	72
Тернопільська	15263	15013	250	698	312	386
Харківська	40549	35568	4981	5533	3291	2242
Херсонська	12646	12947	-301	406	286	120
Хмельницька	22350	22524	-174	481	252	229
Черкаська	18680	18868	-188	777	359	418
Чернівецька	10548	9552	996	735	382	353
Чернігівська	16538	16383	155	594	282	312
м.Київ	46107	32645	13462	5620	4095	1525

Примітка:

1 Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції. Інформація сформована на основі наявних адміністративних даних щодо зміни реєстрації постійного місця проживання. Дані попередні.

2 Дані можуть бути уточнені.

Довідково: усі потоки міграції включають внутрішньорегіональну, міжрегіональну та міждержавну.

Зупинимось більш детально на внутрішніх мігрантах із зони АТО, або їх ще називають вимушені переселенці. Вони намагаються працевлаштуватися за новим місцем перебування, погоджуючись, при цьому, на гірші умови оплати праці, а ніж ті, що вони мали до переїзду.

Масове переміщення внутрішніх мігрантів показало невідповідність областей прийняти таку кількість переселенців. При цьому необхідно враховувати психологічний та емоційний стан мігрантів, який потребує реабілітації та негативно позначається на їх працездатності.

Наплив внутрішніх мігрантів двояко впливає і на ринок праці приймаючих регіонів та конкурентоспроможність місцевих підприємств. З одного боку, внутрішні мігранти створюють надлишок «дешевої» робочої сили, а з іншого боку, створюється навантаження на ринок праці області. Вимушені переселенці переважно мігрують у суміжні області з зоною конфлікту та до м. Києва. Для цих областей таке переміщення є негативним явищем та призведе до перенасичення ринку праці «дешевою» робочою силою та неспроможністю працевлаштування всіх мігрантів (див. рис. 2).

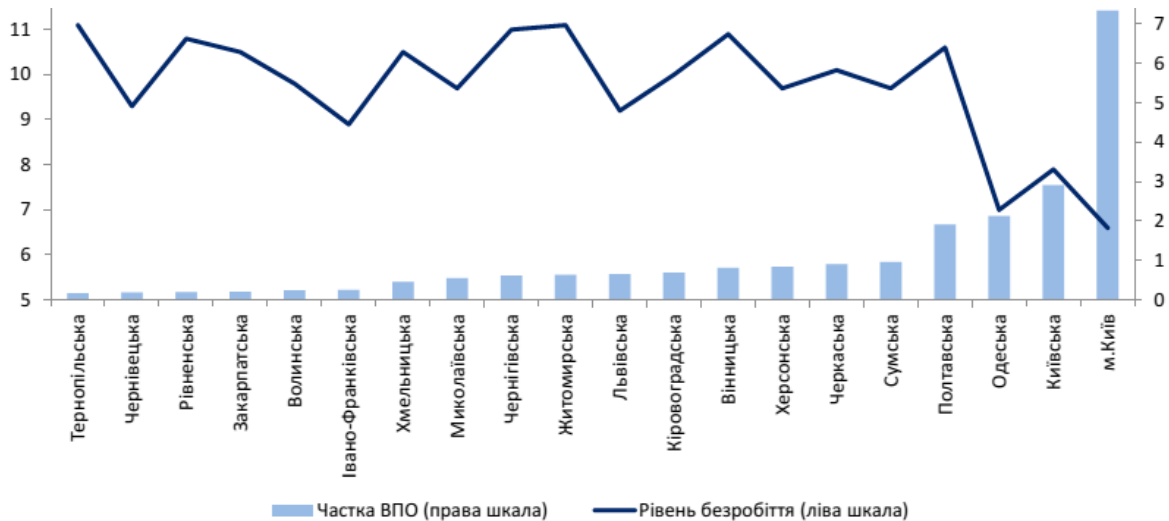

Рис. 2. Рівень безробіття (МОП) у 1 кварталі 2014 року та частка загальної чисельності зареєстрованих ВПО (на 16 жовтня 2015 року).

Джерело: Держстат, UNHCR [8, с. 12]

Дані Рисунку 2 свідчать про неспроможність працевлаштування переселенців у м. Києві, також труднощі з працевлаштуванням можуть виникнути у Одеській, Полтавській та Харківській областях. В інших областях ситуація буде значно краща.

Масовий наплив внутрішні мігрантів є вигідний роботодавцям, які зможуть збільшити свої прибутки за рахунок «дешевої робочої сили» та зменшити виробничі витрати, заощаджуючи на фонді заробітної плати та бонусом отримують знання та досвід. Проте, вимушені переселенці не завжди погоджуються на запропоновану заробітну плату вимагаючи високої оплати праці, яку вони отримували раніше.

Працевлаштування переміщених осіб має тимчасовий характер, що не завжди влаштовує роботодавців та призводить до зростання соціальної напруги в регіонах серед безробітного населення.

Окрім працевлаштування, внутрішні мігранти намагаються налагодити побут та пристосуватися до нових умов життя.

На допомогу переселенцям стають різноманітні фонди та волонтерські організації. Так, за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), гуманітарну допомогу отримали 102,455 осіб, допомогу із самозайнятості – 4,519 та 761 – отримали сприяння розвитку громад [1]. Незважаючи на це, ще значна кількість переселенців не працевлаштована та потребує реабілітації, лікування та поселення.

Основними проблемами з якими нині

стикаються переселенці є:

- реєстрація та надання їм відповідного статусу;
- оформлення та виплата допомоги;
- працевлаштування та поселення мігрантів;
- реабілітація та адаптація до нових умов життя та ін.

Для вирішення деяких з цих проблем були прийняті законодавчі акти: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII 20.10.2014 р. , Постанова Кабінету Міністрів України «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції» № 509 від 1 жовтня 2014 р. та Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції» № 79 від 04.03.2015 р. [5].

Попри суспільні дискусії та політичні рішення на національному і на міжнародному рівнях, спрямовані передовсім на врегулювання військової ситуації в Україні, питання внутрішньої міграції та проблеми переселенців все ще потребують вирішення. Тому на державному рівні необхідно розробити стратегію внутрішньої міграційної політики, в якій передбачити інтенсивне заселення вимушеними переселенцями депресивних регіонів, містечок, селищ міського типу та

сіл. При цьому, забезпечити покращення фінансування інфраструктури: транспортне сполучення, ринок орендного житла та тимчасового житла (гуртожитки, дешеві готелі), ринку праці, продовольчого ринку тощо. А також передбачити фінансування реабілітаційної допомоги (лікування, протезування, відновлення, відпочинок та ін.) При вирішенні всіх цих проблем зменшиться навантаження на міста мільйонники, інфраструктуру, ринок праці та транспорт.

Що стосується внутрішньої міграції з інших регіонів України, то важкі життєві умови, низька заробітна плата, неспроможність реалізувати себе у професійній сфері спонукають багатьох українців приймати ризиковані пропозиції працевлаштування за кордоном і погоджуватися на умови праці, на які в іншій ситуації вони б не погодилися. Слід зауважити, що чотири роки тому кількість таких людей складало лише 14% від загальної кількості потенційних трудових мігрантів, а зараз, потенційно – 40%.

У трійку найбільш привабливих країн для українських трудових мігрантів у 2015 році потрапили Польща, Німеччина та Італія. За ними йде Росія, кількість бажаючих влаштуватися на роботу в якій знизилася в порівнянні з 2011 роком на 6%. Замикають цей список Канада та Чехія.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна організація з міграції. Представництво в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iom.org.ua/ua/dopomogatom-vumushenym-pereselencyam-v-ukrayini>

2. Агентство ООН у справах біженців (UNHCR). Карта внутрішнього переміщення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/uk/component/content/article/2-uncategorised/1261-karta-vnutrishnyoho-pereselennia-angliyskoju>

3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Офіційний сайт Державної міграційної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/zvit_vypusk_5.pdf

5. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

У звіті Норвезької ради з питань біженців (NRC) та Моніторингового центру щодо внутрішньо переміщених осіб (IDMC) Україна зайняла четверте місце в світі за кількістю внутрішніх мігрантів.

При позитивному вирішенні питань внутрішніх переселенців у середньо- і довгостроковій перспективі вдасться здійснити структурні зрушення в економіці; змінити схеми розселення та розвитку інфраструктури; сформувати якісно новий людський потенціал; здійснити соціальну, культурну та національну інтеграцію українського суспільства.

Висновки. Україна зіткнулася як з військовими діями, так із значною кількістю внутрішніх мігрантів. Для врегулювання внутрішньої міграції доцільно, окрім прийняття законодавчих документів, створити такі умови (фінансові, економічні) які б стимулювали прибуття переселенців в депресивні території (села, селища, містечка) в яких відчувається нестача трудового потенціалу. У ці регіони необхідно перенести важке та легке виробництво з окупованої території, заклади дошкільної, шкільної та вищої освіти та інші об'єкти інфраструктури. Уряду України необхідно змістити акцент із надання пільг переселенцям на підтримку та розвиток депресивних регіонів поселення переселенців.

6. Лібанова Е.М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України / Е.М. Лібанова // Вісник НАН України. – 2014. – № 12. – С.15-24.

7. Міграція як чинник розвитку в Україні. Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. – Київ. – 2016. – 116 с.

8. Економічний вимір питання щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. Німецька консультативна група. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Київ. – 2015. – 18 с.

9. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування / О.А. Малиновська. – К.: НІСД, 2011. – 40 с.

10. Хоффман М. Українська міграція: аналіз міграційних переміщень в та з України / М. Хоффман, Д. Рейхель. – К.: УЦСР, 2011. – 79 с.